

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishning metodik tizimi

Umarov Xusniddin Egamboyevich –

Guliston davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası katta o'qituvchisi

E-mail: Umarovxusniddin67@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishning metodik tizimi yoritilgan. Tadqiqotda ilmiy-ijodiy kompetensiyaning mazmuni, tarkibiy komponentlari hamda uni shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Bo'lajak o'qituvchilarning ilmiy izlanish olib borishi, mustaqil va kreativ fikrlashi, muammoli vaziyatlarga innovatsion yechim topishi hamda pedagogik faoliyatni loyihalash ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, metodik tizimning maqsadli, mazmuniy, jarayonli va natijaviy komponentlari asosida ta'lim jarayonini tashkil etish yo'llari ochib berilgan. Tadqiqotda interfaol, muammoli, loyiha va tadqiqotchilik texnologiyalaridan foydalanish ilmiy-ijodiy kompetensiyani rivojlantirishning samarali vositalari sifatida asoslangan.

Kalit so'zlar: ilmiy-ijodiy kompetensiya, metodik tizim, kreativ fikrlash, tadqiqotchilik faoliyati, innovatsion ta'lim, pedagogik texnologiya, ijodiy faoliyat, mustaqil fikrlash, kasbiy kompetensiya.

Методическая система развития научно-творческих компетенций будущих учителей начальных классов

Аннотация. В статье освещена методическая система развития научно-творческих компетенций будущих учителей начальных классов. В исследовании проанализированы содержание научно-творческой компетенции, её структурные компоненты, а также педагогические возможности её формирования. Особое внимание уделено развитию у будущих учителей навыков проведения научных исследований, самостоятельного и креативного мышления, поиска инновационных решений проблемных ситуаций, а также проектирования педагогической деятельности. Кроме того, раскрыты пути организации образовательного процесса на основе целевого, содержательного, процессуального и результативного компонентов методической системы. В исследовании обосновано использование интерактивных, проблемных, проектных и исследовательских технологий как эффективных средств развития научно-творческой компетенции.

Ключевые слова: научно-творческая компетенция, методическая система, креативное мышление, исследовательская деятельность, инновационное образование, педагогическая технология, творческая деятельность, самостоятельное мышление, профессиональная компетентность.

Methodological system for developing the scientific and creative competencies of future primary school teachers

Annotation. *This article presents a methodological system for developing the scientific and creative competencies of future primary school teachers. The study analyses the content of scientific and creative competence, its structural components, and the pedagogical opportunities for its development. Particular attention is paid to developing future teachers' skills in conducting scientific research, thinking independently and creatively, finding innovative solutions to problematic situations, and designing pedagogical activities. In addition, the study explores ways of organising the educational process based on the target-oriented, content-based, procedural, and outcome-oriented components of the methodological system. The use of interactive, problem-based, project-based, and research-based technologies is substantiated as an effective means of developing scientific and creative competence.*

Keywords: *scientific and creative competence, methodological system, creative thinking, research activity, innovative education, pedagogical technology, creative activity, independent thinking, professional competence.*

KIRISH

Hozirgi vaqtda oliy ta'lim muassasalari o'quv jarayoni mutaxassislarni har tomonlama shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lib, ularning ma'lum kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalarni egallash sharoitida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish har tomonlama tizimli ish olib borishni talab etadi. Mutaxassislar tayyorlashda zamonaviy talablarga binoan ta'lim jarayonini tashkil etishning muhim shartlaridan biri bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish hisoblanadi. Jumladan, tayyorlanayotgan mutaxassis kadrlarning mustaqilligi, ijodkorligi, tadbirkorligi, faolligi kabi xislatlarni tarkib toptirishga alohida e'tibor berilmoqda. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish modeli zamonaviy pedagogik ta'lim sharoitida talabalarning ilmiy tafakkuri, kreativ yondashuvi, tadqiqotchilik madaniyati va innovatsion kasbiy faoliyatini shakllantirishga qaratilgan yaxlit pedagogik tizim hisoblanadi. Ushbu model bo'lajak pedagogni tayyorlash jarayonida nazariy bilim, amaliy faoliyat, mustaqil izlanish va refleksiv tajribaning uzviy uyg'unligini ta'minlaydi. Modelning asosiy mohiyati talabaning ilmiy-ijodiy salohiyatini ochish, uni pedagogik muammolarni ilmiy asosda tahlil qilishga va kreativ yechimlar ishlab chiqishga yo'naltirishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ va ilmiy faoliyatini rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogik tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. So'nggi tadqiqotlarda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ kompetensiyasini shakllantirish uchun innovatsion ta'lim muhiti, muammoli vaziyatlar va ijodiy topshiriqlardan foydalanish zarurligi ta'kidlangan [1; 2]. J.Guilford va E.Torrance tadqiqotlarida kreativ fikrlashning ravonlik, moslashuvchanlik, originallik kabi jihatlari asoslangan bo'lib, ular pedagogik kompetensiyani rivojlantirishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi [3; 4]. Zamonaviy tadqiqotlarda loyiha metodi, interfaol ta'lim, raqamli vositalar va muammoli ta'lim bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy faoliyatini rivojlantirishda samarali ekanligi ko'rsatilgan [5; 6]. Shu bilan birga, ilmiy va ijodiy kompetensiyalarini o'zaro integratsiyalashgan holda rivojlantirishga qaratilgan yaxlit metodik tizimni ishlab chiqish masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda.

Tadqiqotning metodologik asosini kompetensiyaviy, tizimli, shaxsga yo'naltirilgan va faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvlar tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, tizimlashtirish va modellashtirish kabi nazariy metodlardan foydalanildi. Empirik metodlar sifatida pedagogik kuzatish, suhbat, so'rovnoma, test va ijodiy topshiriqlar natijalarini tahlil qilish usullaridan foydalanish nazarda tutildi. Bo'lajak o'qituvchilarning ilmiy-ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishda muammoli ta'lim, loyiha, tadqiqotchilik va interfaol texnologiyalardan foydalanishga asosiy e'tibor qaratildi. Metodik tizim motivatsion, kognitiv, faoliyatli va refleksiv komponentlarning o'zaro bog'liqligi asosida shakllantirildi. Tadqiqot metodologiyasi ilmiy izlanish va ijodiy faoliyatni integratsiyalash orqali bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yo'naltirildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan tadqiqotchilik faoliyatiga keng e'tibor berilib, ular pedagogik muammolarni aniqlash, ilmiy savollar qo'yish, kuzatish va tahlil qilish, ma'lumot to'plash hamda ilmiy xulosa chiqarish jarayonlariga jalb etiladi. Mini-tadqiqotlar, kurs ishlari, ilmiy maqolalar, loyiha faoliyati va pedagogik eksperimentlar bo'lajak o'qituvchilarda ilmiy izlanish madaniyatini shakllantiradi. Bu jarayon ularning tanqidiy fikrlashi va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishda didaktikaning innovatsion va texnologik tamoyil, kreativlik, o'qituvchilarning maqsadga intilishi, faollik, shaxsga yo'naltirilganlik tamoyillariga amal qilindi.

2.2-rasm. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishda didaktikaning tamoyillari

Innovatsion va texnologik tamoyili – bu zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib, ta'lim jarayonini yanada samarali, interaktiv va sifatli qilish jarayonidir. Texnologiya ta'lim tizimining barcha sohalarini o'z ichiga oladi, shu jumladan dars materiallarini tayyorlash, o'qitish usullari, o'quvchilarning faoliyatini kuzatish va baholash jarayonlarida ishtirok etadi. Bu tamoyil asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishda dasturlar asosida yaratilgan onlayn test topshiriqlari, individual mashqlar olib borish mumkin va raqamli texnologiyalar asosida bo'lajak mutaxassislarning o'z-o'zini baholash imkoniyati tug'iladi.

Kreativlik tamoyili ilmiy-ijodiy faoliyatning mazmuniy asosini tashkil etadi. Ushbu tamoyil yangicha fikrlash, standart bo'lmagan yechimlarni izlash, pedagogik yangilik yaratish va ijodiy yondashuvni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Bo'lajak boshlang'ich sinf

o'qituvchisi pedagogik vaziyatlarga tayyor qoliplar orqali emas, balki kreativ fikrlash asosida yondashishga o'rganadi.

O'qituvchilarning maqsadga intilishi tamoyili bu o'qituvchilarning pedagogik faoliyatda muvaffaqiyatga erishish uchun belgilangan aniq maqsadlar va rejalarga asosanib harakat qilishidir. Bu jarayon o'qituvchilarning nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarning rivojlanishiga ko'maklashish, ularni turli sohalar bo'yicha ilmlar bilan tanishtirish, shaxsiy va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan harakatlaridir. Bu tamoyil bo'lajak mutaxassislarda o'quv maqsadlarini aniq shakllantirish, o'qituvchi bo'lish motivatsiyasini kuchaytirish imkoniyatini yaratadi. Faollik tamoyili ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini faol ishtirokchi sifatida jalb etish, bilimlarini mustaqil izlab topishga undash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu tamoyil asosida "Ona tili-o'qish savodxonligi va uni o'qitish metodikasi" darslarida ilmiy-ijodiylikni mustahkamlash uchun muammoli vaziyatlar, testlar, ta'limiy o'yin-topshiriqlar orqali bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining faolligi oshiriladi. Yozma va og'zaki nutqda esa grammatik tuzilma, shakllardan foydalanib, namunaviy matnni qayta hikoyalash, insho yozish va uning tahlilini olib borish muhim o'rin tutadi. Shaxsga yo'naltirilganlik tamoyili ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining individual qobiliyati, ehtiyoji va ijodiy salohiyatini inobatga olishni talab qiladi. Har bir talabaning o'ziga xos qiziqishi va rivojlanish sur'ati mavjud bo'lib, pedagogik faoliyat ana shu individual imkoniyatlarni qo'llab-quvvatlashga yo'naltirishi lozim. Maqsad har bir ishtirokchining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olib, ularning eng yaxshi natijalarga erishishini ta'minlashdir. Bunda har bir bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun ijodkorlik darajasini inobatga olgan holda, topshiriqlar, nazariy mashqlar tizimi yaratiladi. Natijada bo'lajak pedagogning o'zini namoyon qilish va kasbiy o'sishga bo'lgan motivatsiyasi kuchayadi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishning metodik tizimi oliy pedagogik ta'lim jarayonida talabalarning ilmiy tafakkuri, ijodiy izlanishi, metodik mahorati va innovatsion faoliyatini bosqichma-bosqich shakllantirishga yo'naltirilgan yaxlit pedagogik jarayondir. Ushbu tizim bo'lajak o'qituvchini faqat tayyor bilimlarni egallovchi mutaxassis sifatida emas, balki pedagogik muammolarni ilmiy tahlil qila oladigan, o'quv jarayoniga ijodiy yondasha oladigan, yangi metodik g'oyalarni ishlab chiqishga qodir ijodkor pedagog sifatida tayyorlashni nazarda tutadi. Mazkur metodik tizimda ta'lim jarayoni nazariy bilim, amaliy faoliyat, mustaqil izlanish va ijodiy topshiriqlar uyg'unligida tashkil etiladi. Talabalar pedagogika, psixologiya, ona tili va o'qish savodxonligi metodikasi, tarbiya nazariyasi hamda zamonaviy ta'lim texnologiyalariga oid bilimlarni o'zlashtirish bilan birga, ularni real pedagogik vaziyatlarda qo'llashga o'rganadilar. Bu jarayonda ilmiy tushunchalarni anglash, muammoli savollar qo'yish, kuzatish, tahlil qilish, xulosa chiqarish va metodik yechim ishlab chiqish ko'nikmalari shakllanadi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muammoli ta'lim, loyiha metodi, tadqiqotchilik topshiriqlari, interfaol metodlar, ijodiy mashqlar, pedagogik treninglar va raqamli texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Talabalar dars ishlanmalari yaratish, o'quvchilar uchun kreativ topshiriqlar tuzish, kichik ilmiy tadqiqotlar olib borish, metodik tavsiyalar ishlab chiqish, elektron ta'lim resurslari tayyorlash orqali ilmiy-ijodiy faoliyatga jalb etiladi. Bunday faoliyat ularning mustaqil fikrlashi, tashabbuskorligi va kasbiy mas'uliyatini oshiradi. Metodik tizimning samaradorligi ta'lim muhitining ijodiy va motivatsion xususiyatga ega bo'lishiga bog'liq. Oliy ta'lim muassasasida talabaning erkin fikr bildirishi, ilmiy bahs-munozaralarda ishtirok etishi, o'z g'oyalarini himoya qilishi va pedagogik yangilik yaratishga intilishi qo'llab-quvvatlanishi zarur. O'qituvchi esa bu jarayonda yo'naltiruvchi, maslahat beruvchi va ilmiy-ijodiy faoliyatni tashkil etuvchi shaxs sifatida ishtirok etadi.

XULOSA

Metodik tizimda nazariya va amaliyotning uzviy bog'liqligi muhim o'rin tutadi. Talabalar auditoriya mashg'ulotlarida olgan nazariy bilimlarini pedagogik amaliyot, kuzatuv, tajriba-sinov ishlari va metodik loyihalar orqali mustahkamlaydilar. Aynan amaliy faoliyat jarayonida bo'lajak o'qituvchining ilmiy fikrlashi, ijodiy yondashuvi va kasbiy kompetentligi real namoyon bo'ladi. Ilmiy-ijodiy kompetensiyalarni rivojlantirishda refleksiv faoliyat ham alohida ahamiyatga ega. Talaba o'zining dars loyihasi, tadqiqot natijasi, ijodiy topshirig'i va metodik faoliyatini tahlil qilib borishi, yutuq va kamchiliklarini aniqlashi, kelgusidagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilashi lozim. Bu esa o'z-o'zini baholash, kasbiy o'sish va pedagogik mahoratni takomillashtirishga xizmat qiladi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishning metodik tizimi ta'lim mazmuni, metodlari, shakllari va vositalarining o'zaro uyg'unligiga asoslanadi. Ushbu tizim ilmiy tafakkurga ega, ijodkor, tashabbuskor, innovatsion texnologiyalardan foydalana oladigan va zamonaviy boshlang'ich ta'lim talablariga javob beradigan pedagog kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637, 2020-yil 23-sentabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi.
3. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Moliya, 2003. – 192 b.
4. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006. – 247 b.
5. Adizov B.R. Boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari: Ped. fan. dokt. dis. avtoreferati. – Toshkent, 2003. – 44 b.
6. Dewey J. Experience and Education. – New York: The Macmillan Company, 1938.
7. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
8. Guilford J.P. Creativity American Psychologist. – 1950. – Vol. 5, No. 9. – P. 444–454.
9. Torrance E.P. Developing Creative Thinking Through School Experiences. – Minneapolis: University of Minnesota, 1962.
10. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. – №2. – С. 58-64.
11. Abdumuminova O. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kreativ yondashuvlar asosida kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish Modern Science and Research. – 2024. – B. 689-695.
12. Tashmatova Sh.R. Kompetensiyaviy yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ fikrlashini rivojlantirish texnologiyalari Analysis of World Scientific Views. – 2026. – Vol. 4, No. 3.